

відновлення справедливості та покарання винних у злочинах, скоєних під час війни, дуже високий. Безсписним є те, що не можна залишати безкарними таке ганебне явище сьогодення як колабораціонізм. Але задоволення цього запиту не повинно створювати ризику масового нерозбірливого переслідування за підозрою в колабораціонізмі. Для чого, вкрай важливим є врахування умов жорстокого окупаційного режиму, в яких опинилися громадяни України не з власної волі, а тому ще більш детального з'ясування потребують всі ознаки суб'єктивної сторони цього складу кримінального правопорушення. Це надасть можливість відмежувати свідомий колабораціонізм, як кримінальне правопорушення, від вимушеної співпраці з ворогом, яка не обов'язково має протиправний характер.

1. Письменський С. О. Колабораціонізм як суспільно-політичне явище в сучасній Україні (кримінально-правові аспекти): науковий нарис. Сєвєродонецьк, 2020. 121 с.

2. Шайкан В. О. Колабораціонізм, пособництво, сепаратизм, причини міжнаціонального протистояння: проблеми кваліфікації та відповідальності. Сучасні інтерпретації актуальних проблем історії та права в країнах Східної та Західної Європи середини ХХ-ХХІ ст. Кривий Ріг : Видавець ФОП Чернявський Д. О., 2017. 240 с.

3. Духневич В. М. Особливості політико-правових уявлень громадян в умовах гібридної війни. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 188 с.

4. Шайкан В. О. Колабораціонізм на території рейхскомісаріату «Україна» та військової зони в період Другої світової війни: монографія. Кривий Ріг: Мінерал, 2005. 466 с.

5. Кончук Н. С. Кримінальна відповідальність за державну зраду. Львів : Вид-во «Растр-7», 2019. 168 с.

УДК 340.132.6

DOI: 10.31733/17-03-2023-81-84

Олег НАЛИВАЙКО

старший науковий співробітник
секретаріату Вченої ради
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

Олена ЧОРНА

аспірант кафедри кримінального
процесу та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЮРИДИЧНІ АКСІОМИ В ІНТЕРПРЕТАЦІЙНІЙ ТА ПРАВОРЕАЛІЗАЦІЙНІЙ ТЕХНІЦІ

Питання вірного тлумачення та використання юридичних аксіом у правозастосовній практиці є актуальним і потребує детального дослідження. Актуальність цього питання визначається необхідністю для будь-якого юриста розуміти правову природу, історію походження тієї чи іншої правової аксіоми з метою її використання правильно й доречно.

Якщо узагальнити правові теорії щодо природи, сутності та значення правових (юридичних) аксіом, можна сказати, що правові аксіоми є фундаментом, на якому базується більшість правових систем сучасності. Правові аксіоми являють собою не лише надбання юридичної думки та мудрості людства: вони є також концентратом певних етичних, духовних та моральних цінностей, які утворювалися сотні років тому й залишаються актуальними на зараз.

За визначенням А. Ференца-Сороцького юридичні (правові) аксіоми – це такі правові положення, які в результаті багатовікової суспільно-історичної практики стали непорушними, вихідними елементарними істинами – звичними й самоочевидними, за межами яких неможливе існування права як соціального явища [1, с. 4].

Правові аксіоми є правовими явищами, які пронизують всю матерію права, найкращими з джерел виникнення правових норм, які виникли у ході розвитку людства, відіграють роль змістовного каркасу всієї правової системи; на них базується юридична наука і всі теоретичні уявлення про право [2, с. 6-7].

І. Шутак пропонує для термінологічного розмежування використовувати поняття «аксіома в праві» і «юридична аксіома». Для першої основною ознакою стає її загальне визнання, закріплення в різних правових системах; а для другої – юридична неспростовність. При цьому у своїй основі ці групи правових велич збігаються [3, с. 133].

Також вчений вважає, що правові аксіоми являють собою найважливіші принципи права, закріплені в нормативно правових актах. Відмінність тільки в тому, що аксіомами є не всі принципи права, а найважливіші, найбільш значущі, усталені у світовій практиці [3, с. 135]. Ознаки юридичних аксіом за М. Давидовою наступні: 1) незаперечний характер; 2) однозначність тлумачення; 3) елементарний характер; 4) універсальний характер, загальноновизнаність; 5) розумність, відповідність здоровому глузду; 6) моральна обгрунтованість; 7) історична довговічність [4, с. 225].

Більшість аксіом, які у теперішній час використовуються у сучасних правових системах, беруть своє походження з римського права («Немає злочину без вказівки на те в законі», «незнання закону не звільняє від відповідальності за його порушення», «ніхто не зобов'язаний свідчити проти себе», «не можна нікому відмовляти у правосудді», «груба недбалість прирівнюється до наміру» та ін). Безумовно, не можна використовувати усі існуючі правові аксіоми буквально, у будь-якій ситуації, та не враховуючи історичного та правового контексту. Наприклад, принцип доступу до правосуддя збережений і розвинений у багатьох правових системах, однак не є абсолютним і містить певні умови (сплати судового збору, відмови у повторному розгляді справи за тими ж підставами, право звертатися до суду має тільки дієздатна особа тощо). Або, наприклад, недбалість у сучасному кримінальному праві розуміється як форма необережного злочину, а не умисного, тоді як слово «намір» в аксіомі «груба недбалість прирівнюється до наміру» вказує скоріше на умисел. Менше з тим, особливістю правових аксіом є те, що може змінюватися форма, умови застосування, але не змінюється основна суть та ціннісний зміст самої аксіоми.

В інтерпретаційній та правореалізаційній техніці значення юридичних аксіом також велике. Надзвичайно важливим є вміння інтерпретатора, правозастосовувача виявити такі правові положення, які не потребують тлумачення, не можуть бути поставлені під сумнів та покласти в основу своєї діяльності основоположні, незмінні істини [3, с. 139-140].

Щодо тлумачення змісту правової аксіоми, то, виходячи із характеристики її однозначності та неспростовності, ключовим повинне бути вміння вірної інтерпретації. Проблеми правової природи інтерпретаційних актів досліджували такі науковці, як: С. Алексєєв, В. Карташов, А. Шабуров, Л. Матвєєва, М. Вопленко, П. Недбайло, А. Піголкін, А. Черданцев, М. Тесленко, Ю. Власова, О. Скрябін, В. Тацій, А. Селіванов, В. Тихий, П. Рабінович та ін.

В юридичній науці інтерпретаційна норма – це встановлене уповноваженим на те суб'єктом офіційне правило, що вказує, як правильно розуміти і застосовувати ту чи іншу норму права. Це не нова норма права, вона не вносить у зміст норми, що тлумачиться, нічого нового, а лише встановлює в цьому змісті вже наявні особливості і є вторинною. Інтерпретаційна норма не застосовується сама собою, поза зв'язком з нормою права, що інтерпретується [5, с. 256]. Для вірної інтерпретації юридичної аксіоми, на нашу думку, дослідник повинен: 1) мати вірний дослівний переклад аксіоми; 2) розуміти історичний контекст часу її створення та подальшого застосування; 3) співставляти зміст правової аксіоми із контекстом, умовами та доречністю її сучасного використання. Інтерпретаційні помилки (філологічні, історичні, логічні, граматичні, професійні та ін.) ведуть до невірної розуміння та застосування правової аксіоми і в правотворчій, і в правозастосовній діяльності.

Правові презумпції, фікції й аксіоми як засоби нормопроектувальної техніки повинні відповідати насамперед змістовним вимогам, зокрема, закріплювати загальноновизнані правові положення (правові аксіоми). Вони використовуються у нормативно-правових актах лише за наявності певних передумов із дотриманням вимог стосовно структурних елементів юридичної норми та із застосуванням формально визначених термінів [3, с. 27]. Як вірно зазначає вчений, підготовка нормативно-правових актів, що містять правові презумпції, фікції, аксіоми, здійснюється інколи лише на основі інтуїції та досвіду розробників, що є чи не основною причиною правотворчих помилок під час їх використання. В. М. Косович вважає, що правові презумпції, фікції та аксіоми повинні відповідати певним змістовним вимогам, а також правилам використання формально невизначених термінів і деяким іншим правилам [4, с. 17]. Правотворча діяльність має своїм практичним наслідком правореалізаційну, отже, інтерпретаційні помилки на стадії

правотворчості можуть мати наслідком й помилкове правозастосування. Якщо ми говоримо про інтерпретаційні юридичні акти в судовій системі, то прикладом таких актів є: рішення Конституційного Суду України, Пленуми Верховного Суду України, правові висновки Верховного Суду.

Саме у таких актах інтерпретуються норми права, приписи нормативно-правових актів, роз'яснюється як слід вірно їх розуміти та застосовувати у своїй практичній діяльності.

Застосування норм права – це особлива форма реалізації норм права компетентними суб'єктами з вирішення конкретної справи, яка має владний та (або) творчо-організуючий характер, здійснюється у встановленому процедурному порядку і завершується виданням правозастосовного акта [4, с. 175].

Правозастосування в юридичній літературі традиційно розглядається як організаційно-владна діяльність компетентних суб'єктів, що складається з розгляду юридичних справ і винесення з них рішень, у результаті яких у відповідних суб'єктів правовідносин виникають суб'єктивні права і юридичні обов'язки. Ціллю правозастосування є індивідуальне нормативне регулювання суспільних відносин, абстрактне веління, що міститься в юридичній нормі, «прив'язується» до конкретної життєвої ситуації та конкретних осіб [3, с. 206].

Відмінність акта правозастосування від нормативно-правового акта в тому, що акт правозастосування суворо індивідуалізований, адресований конкретним особам, а нормативно-правові акти мають загальний характер. Їм властива функція індивідуального регулювання, спрямована до конкретного суб'єкта або суб'єктів. Нормативно-правові акти розраховані на багаторазове використання, а правозастосовні – одноразової дії. На відміну від нормативно-правових актів, акти правозастосування, виступаючи юридичними фактами, безпосередньо спричиняють юридичні наслідки [3, с. 210].

Різновидом правозастосування є судова діяльність, а актом правозастосування – власне, судові рішення (рішення, ухвали, вироки, постанови та ін.).

Судові рішення: 1) адресуються сторонам, третім особам, тобто, доволі вузькому колу осіб; 2) визначають права та обов'язки учасників судового спору; 3) вирішують спор, тобто, у такий спосіб вирішуються індивідуальні проблеми сторін.

На відміну від актів інтерпретаційного характеру (рішень Конституційного Суду України, Пленумів Верховного Суду України, правових висновків Верховного Суду) судові рішення у конкретній справі стосується безпосередньо його учасників та містить правові приписи саме для цих учасників, а не для всіх суб'єктів судового процесу.

У той же час, при ухваленні конкретного судового рішення суддя повинен керуватися, у тому числі, вищезгаданими інтерпретаційними актами, якщо вони стосуються предмету спору.

Таким чином, зв'язок між інтерпретаційними та правозастосовними актами у судовій діяльності є прямим, безпосереднім та об'єктивним.

У той же час, суд при вирішенні конкретної справи, має певну дискрецію, у тому числі, у питанні застосування інтерпретаційних актів (наприклад, у разі суперечливої судової практики та суперечливих інтерпретаційних актів).

Сучасний досвід правотворчої та правозастосовної діяльності доводить, що юридична техніка при вигодовленні законодавчих актів в Україні, на жаль, ще не на достатньо високому рівні: тексти нормативно-правових документів часто містять логічні, граматичні та стилістичні помилки, внутрішні колізії, локальне застосування термінології та ін. Причини невисокої якості текстів беруть свої витoki, у тому числі, з невірною розуміння правових аксіом, які повинні бути підґрунтям норм права у нормативно-правовому акті.

Це призводить до неоднозначних, іноді, протилежних інтерпретацій (зокрема, в судовій діяльності) нормативно-правових актів, помилкового тлумачення законодавства судами, неоднозначної судової практики.

Отже, юристам слід приділяти більше уваги до системного вивчення та розуміння суті та значення правових аксіом як фундаменту сучасної системи права з метою їх вірної інтерпретації (тлумачення) та можливості застосовувати на практиці.

1. Зеленко І. П. Концептуальні питання значення правових аксіом. Наукові записки. Серія: Право. 2021. № 10. С. 4-8.

2. Шутак І. Юридична техніка. Курс лекцій для бакалаврів. Івано-Франківськ, 2015. 226 с. URL: https://vo.uu.edu.ua/pluginfile.php/452365/mod_resource/content/

3. Бандурка О. М. Теорія держави і права: підручник. Харків, 2018. 415 с. URL: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6689/Teoriia%20derzhavy%20i%20prava_titul%2Bzmist_2018.pdf?sequence=2&isAllowed=y.

4. Косович В. М. Загальнотеоретичні аспекти удосконалення нормативно-правових актів України: автореф-т дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2015. 41 с. URL: <https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/02/%D0%90%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82-6.pdf>.

УДК 340.130.55

DOI: 10.31733/17-03-2023-84-86

Ігор СЕРДЮК

доцент кафедри теорії

та історії держави і права

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

ЮРИДИЧНА ПРИРОДА СТРАТЕГІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЯК ПРАВОВОГО АКТА

При підготовці тез цієї доповіді автор поставив за мету з'ясувати юридичну природу Стратегії національної безпеки України як правового акта.

Досягнення визначеної дослідницької мети зумовило необхідність використання такого теоретичного інструментарію:

6. Діалектичного методу пізнання, згідно з яким Стратегія національної безпеки України розглядається як основа і правовий засіб для планування та реалізації державної політики у сфері національної безпеки;

7. Герменевтичного методологічного підходу та спеціально-юридичного методу пізнання, що дозволяють розкрити зміст закріплених у ст. 15 Проекту Закону України «Про правотворчу діяльність» приписів, які дають уявлення про юридичну природу стратегії як юридичної форми програмного правового акта, а також уміщених у ст.ст. 1, 26 Закону України «Про національну безпеку України» приписів, що розкривають зміст досліджуваного терміно-поняття;

8. Формально-логічних методів аналізу та синтезу, що уможливають виокремлення рис політико-правового феномену Стратегії національної безпеки України, а також формулювання узагальнюючих висновків як результатів дослідження.

Оскільки предмет пізнання являє собою правовий акт публічної влади, важливе значення в методологічному плані має інтерпретація цього поняття, що дає уявлення про його суттєві ознаки. Вважаю, що правовий акт публічної влади являє собою забезпечене з боку держави та визнане легітимним з боку громадянського суспільства формально-обов'язкове волевиявлення органів публічної влади, їх службових і посадових осіб, що має офіційний характер, здійснює справедливий з погляду домінуючої частини населення регулятивний та/або охоронний вплив на поведінку суб'єктів права і породжує юридичні наслідки, що відповідають принципу правопевності [3, с. 81].

Стратегію, як різновид правового акта публічної влади, розробники законопроекту «Про правотворчу діяльність» розглядають як одну з юридичних форм програмного правового акта [2]. Останній, за задумом авторів, є документом програмно-цільового характеру, у якому відображаються основні напрями розвитку публічної політики.

У програмному правовому акті, за задумом розробників проекту аналізованого нормативно-правового акта, формулюються та обґрунтовуються стратегічні цілі і пріоритети публічної політики, що формується та реалізується органами державної влади та органами місцевого самоврядування, способи досягнення цих цілей, а також найважливіші завдання, що потребують вирішення у визначений період.

Відповідно до п. 19 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» Стратегія національної безпеки України являє собою юридичний документ, що визначає актуальні загрози національній безпеці України та відповідні цілі, завдання, механізми захисту національних інтересів України та є основою для планування і реалізації державної